

STM 1933

Ett bidrag till en Vogler-biografi

Av Sven Wistedt

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikkforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

ETT BIDRAG TILL EN VOGLER-BIOGRAFI.

Av SVEN WISTEDT (Norrköping)

På initiativ av »Der historische Verein von Unterfranken und Aschaffenburg», restes 1845 i Würzburg en minnesvård över Georg Joseph Vogler vid hans födelsehus i förstaden Plaichach, och till invigningshögtidligheten den 5 augusti samma år utgav professorn vid därvarande universitet, dr Jos. Fröhlich, en kortfattad Vogler-biografi¹. Frånsett lexikaliska artiklar och mindre biografiska skisser och notiser i en del tidskrifter² var Fröhlichs arbete det första, där den då sedan 30 år tillbaka hänsovne tonkonstnärens levnadsöden skildrades och en verklighetstrogen karaktärsbild av honom framställdes. Bristen på tillgängligt biografiskt material gjorde dock, att författaren var ur stånd att giva en så ingående framställning av Voglers skiftande liv och verksamhet, som han från början ämnat. Ännu medan Vogler levde, hade Fröhlich vid ett tillfälligt sammanträffande med honom i Würzburg framställt en önskan om att få taga del av hans dagböcker och brev, men därvid fått till svar, att han överlämnat alla sina papper till Carl Maria von Weber. Den unge Weber synes hava tagit emot dem i avsikt att skriva sin lärares levnadsteckning, en föresats som han tyvärr aldrig

¹ Biographie des grossen Tonkünstlers Abt Georg Joseph Vogler, bei Gelegenheit der Inauguration des vom historischen Vereine von Unterfranken und Aschaffenburg ihm am 5. August an seinem Geburtshause gesetzten Denksteines, verfasst von Dr. J. Fröhlich. Würzburg 1845.

² Bl. a. i Gerber's »Neues historisch-biographisches Lexikon der Tonkünstler», 1812—1813, D. 4, s. 468 f. Tidigare hade Fröhlich skrivit en biografisk uppsats om Vogler i tidskriften »Aurora», 5:te häftet, samt även givit en kortare levnadsskildring i Leipziger Allgemeine musikalische Zeitung, Nr. 6, 1817, i samband med en recension över Voglers C-dur symfoni (Die bayerische National-Sinfonie).

hann infria¹. Efter hans död voro de voglerska dagböckerna och breven liksom genom en ödets nyck spårlöst försvunna. Fröhlich tog visserligen ännu för givet, att de måste finnas bland Webers kvarlåtenskap, men för att han själv skulle kunna förvissa sig därom och bliva i tillfälle att ur detta viktiga källmaterial hämta erforderliga data, därtill var tiden, som stod till förfogande för färdigställandet av den till det nämnda tillfället avsedda minnesskriften, allt för knapp. Sökandet upptogs sedermera av universitetsprofessorn i München, dr Karl Emil von Schafhüttl. Det resultat denne uppnådde blev fullständigt negativt, och efter att hava företagit ivriga efterforskningar överallt, där de såsom biografika så värdefulla, ja utan tvivel oersättliga dokumenten möjligen kunde tänkas vara att söka, fann Schafhüttl slutligen, att de måste anses hava gått förlorade för all framtid. Sina forskningar rörande Vogler fortsatte han sedan så gott som under hela sin levnad, och 1887 lade han såsom åttiofemåring sista handen vid en utförlig monografi, vilken året därpå utkom i tryck². Med hänsyn till det genomgående superlativa framställningssättet och de ensidigt subjektivt hållna estetiska betraktelserna gör väl detta arbete ett mindre vederhäftigt intryck. James Simon betecknar detsamma i sin dissertation: »Abt Voglers kompositorisches Wirken»³ såsom högst ytligt, matt och dilettantiskt. Sett ur en annan synvinkel har det likvisst sina obestridliga förtjänster. Särskilt gäller detta den utförliga opusförteckningen och i övrigt det sätt, på vilket författaren genom behandlingen av Voglers teoretiska skrifter, hans musikaliska system och orgelsimplifikationssystem ur vanrykte och delvis glömska drager fram en mångsidigt begåvad tonkonstnårs märkliga livsgärning. Till grund för den biografiska delen av monografien ligga huvudsakligen Fröhlichs uppgifter, kompletterade med utdrag dels ur ett då nytkom-

¹ Weber nämner därom i ett brev till Gottfried Weber. Jfr Max v. Weber: Carl Maria von Weber, D. I. s. 208.

² K. E. von Schafhüttl: Abt Georg Joseph Vogler. Sein Leben, Charakter und musikalisches System, seine Werke, seine Schule, Bildnisse & c. Augsburg 1888.

³ James Simon: Abt Voglers kompositorisches Wirken mit besonderer Berücksichtigung der romantischen Momente. Inaugural-Dissertation. Berlin 1904.

met arbete av Ernst Pasque¹, dels ur en uppsats av cambriderprofessorn J. H. Mee i Grove's »A dictionary of music and musicians»². De båda sistnämnda källorna lämna likväl icke stoff tillfyllest, och långa perioder av Voglers levnad har Schafhüttl endast flyktigt förmått skildra. Så är förhållandet i synnerhet med tiden, som följer närmast efter Voglers anställning i München såsom hovkapellmästare hos kurfursten Karl Theodor av Pfalz-Bayern och som kom att utfyllas av vidsträckta resor och mångårig vistelse utomlands. Schafhüttl lyckades sålunda icke giva en sammanhängande skildring av Voglers liv och verksamhet och en belysande, enhetlig framställning av hans konstnärliga utveckling. En i utsikt ställd »omfattande och voluminös» Vogler-biografi, som senare skulle följa, har icke utkommit³.

Det skede i Voglers liv, varom huvudkällan för hans biografi endast föga har att förtälja, har åtminstone delvis belysts genom senare tids forskning. Särskilt är detta fallet med den del av den 13-årsperiod, då han, med undantag av vissa avbrott för konsert- och studieresor utomlands, var bunden vid Stockholmsoperan och under det konstälskande och i svensk musikhistoria så glänsande gustavianska tidevarvet kom att verka för tonkonsten i vårt land⁴. Mer än någonsin tillförne i hans liv var detta en växlingsrik tid, fylld av ett rastlöst behov att vara verksam långt utöver tjänsteåliggandena. Ja, t. o. m. prästens ämbete beklädde han. »Tre månader regerade jag med biskoplig makt (facultatem absolvendi casus reservatos, dispensandi etc. hade jag alltid) den katolska kyrkan i Sverige», skriver han i ett brev till en vän i Würzburg⁵. Här vilja vi dock endast helt kort beröra ett par av hans många vittfamnande intressen, tvenne som skulle bliva av avgörande betydelse för den tid, som följde närmast efter Sverige-vistelsen och som vi i det följande något närmare skola befatta oss med.

¹ Ernst Pasque: Abt Vogler als Tonkünstler, Lehrer und Priester, seine Widersacher und seine Anhänger, das projectirte Vogler-Denkmal zu Darmstadt und eine Rinck-Orgel. Darmstadt 1884.

² 1885. D. IV, ss. 324—331.

³ Jfr Schafhüttl: Abt G. J. Vogler, s. 3.

⁴ Voglers konsertverksamhet i Stockholm har utförligt skildrats av P. Vretblad i »Konsertlivet i Stockholm under 1700-talet» (Sthlm 1918) samt i en uppsats i Svensk Tidskr. f. Musikf. 1927: »Abbé Vogler som programmusiker».

⁵ Jfr Schafhüttl: Abt G. J. Vogler, s. 49.

Vid sidan av hovkapellmästaretjänsten och en livlig konsertverksamhet var det först och främst musikteoretikerns och skriftställarens uppgifter, som lågo honom varmt om hjärtat och utgjorde väl kanske som under Mannheimtiden hans käraste sysselsättning. På svenska språket utgav han i syfte att bringa kännedom om sitt i Mannheim tillkomna harmonisystem flera musikteoretiska verk¹, däribland en lärobok i harmoni, som närmast var avsedd att användas såsom handbok vid egna offentliga föreläsningar i detta ämne. Hans varma intresse för kyrkosången — främst för en värdig behandling av koralens harmonisering — drev honom slutligen att utgiva en svensk koralbok² samt såsom förklaring till denna och exempel på praktisk tillämpning av sitt harmonisystem en *Organistskola*. Detta fördjupande i koralen, kritiken av profana utsmyckningar i harmonik och melodik samt försöket att väcka förståelse för vad vi kalla kyrklig stil, blev i en tid av ytlighet och förflackning på detta område icke helt utan fruktbärande betydelse för vår sakrala tonkonst³. Och detta, kan man säga, fyller även ett skimmer av försoning över mycket av vad han själv såsom orgelvirtuos brast uti värdigt föredöme genom sina ofta så vidunderliga och åtminstone beträffande det programmatiska innehållet profana tonmålningar.

¹ Se dessa hos T. Norlind: Allmänt musiklexikon (Sthlm 1912—1916, 2:a uppl. 1927) och Svensk musikhistoria (2:a uppl. Sthlm 1918), s. 205 f. Förutom de hos Norlind (m. fl.) upptagna arbetena utkom 1800, alltså sedan Vogler lämnat Stockholm, ännu ett mindre arbete: »Aboten Voglers Andra Lection til Choral-Eleven M. H.», utgörande fortsättningen på en året innan i polemiskt syfte vis-à-vis Hæfner utgiven teoretisk skrift.

² Koralboken innehåller 90 av de mest brukliga melodierna, fyrstämmigt harmoniserade och med utskrivna mellanstämmor i stället för den då vanliga generalbasnoteringen. Före koralboken utkommo tillsammans med Organistskolans första del 10 koraler »i de grekiska tonarterna» (kyrkotonarterna). Jfr T. Norlind: Svensk Musikhistoria, s. 174, varest tydligen ett misstag föreligger.

³ Av intresse i detta hänseende är ett uttalande av J. A. Mecklin (Miklin) i »För Begynnare i Tonkonsten» (Linköping 1802), s. 38: »Sedan hos oss hvar och en Organist, efter sitt begrep eller obegrep gifvit ackompanjement till dessa (koralerna), hvarigenom en fullkomlig förbistring uppkom i Psalm-spelning, försökte Herr Abbé Vogler i sin Organist-Skola med åtföljande Koralbok, att återföra detta slags Musik till sin ursprungliga art, som likväl ännu ej hos oss vunnit burskap. Önskligt hade varit, om nämnde Koralbok innefattadt alla våra brukliga Psalmer.»

Jämte koralen utgjorde vissa nydanande idéer i syfte att förbättra orgeln och berika dess uttrycksmöjligheter föremål för Voglers intresse och hängivelse. De rön och erfarenheter, han under sina vidsträckta konsertresor genom studier av såväl äldre som nyare mästareshar hade samlat, sammanställde han till ett på grundval av noggranna akustiska beräkningar utarbetat teoretiskt system. Kort före sin definitiva avresa från Sverige synes han hava avslutat sitt arbete därmed och systemet förelegat i fullt färdigt skick, ty i Musikaliska akademins protokoll för den 30 januari 1799 finnes angivet, att ett s. k. »Orgel-Simplificationssysteme» inlämnats av Abbé Vogler för akademins approbation och utlåtande. I besittning av detta förmodligen intressanta aktstycke hade väl mycken klarhet kunnat vinnas i de eljest rätt dunkla föreställningar man har om de tendenser i nämnda hänseende, som redan då föresvävat Vogler. Men tyvärr befinner sig avhandlingen i fråga icke längre vare sig bland akademins handlingar eller övriga samlingar¹, och var den möjligen hamnat tyckes nu vara omöjligt att vinna klarhet om. Den kännedom vi äga om Hedvigsgorgeln i Norrköping, som 1797 byggdes av Pehr Schiörlin under Voglers ledning, säger oss ej på långt när tillfyllest utan blott huru försöket att första gången praktiskt tillämpa simplifikationssystemet kom att utfalla — ja inte ens det, ty vi kunna ju ej längre göra oss en riktig föreställning om hur orgeln i verkligheten var beskaffad och vilket värde den ägde såsom musikinstrument². Vid ett flyktigt betraktande förefaller orgelns disposition minst sagt egendomlig och giver inte heller efter ett mera ingående studium någon egentlig klarhet om de riktlinjer och teoretiska principer, som varit bestämmande för sammanställningen av densamma. När så även i breven rörande detta orgelbygge tillräckliga kommentarer härför saknas, ligger den uppfattningen nära till hands, att det hela var löst hopfogat och saknade allt logiskt sammanhang. Men så är långt ifrån fallet. I beskrivningen över simplificering och ombyggnad av orglarna i Trefaldighetskyrkan i Schweidnitz och S:t Peter i

¹ Enligt uppgift av Musikaliska akademins bibliotekarie, fil. lic. Gösta Morin.

² Se författarens uppsats i Svensk Tidskrift för Musikforskning 1932, ss. 28—58.

Salzburg¹ samt i synnerhet i sin »Vergleichungsplan der umgeschaffenen Neumünster-Orgel in Würzburg»² har Vogler utförligt skisserat och analytiskt behandlat sitt orgelbyggnadssystem. Även om detta måhända icke skett så fullständigt, som väl varit att förvänta av det nyssnämnda manuskriptet eller av ett annat av Schafhäutl omnämnt förkommet sådant³, så har han här ändock lämnat efter sig de mest talande bevis på skarpsinne och djupt gående insikter såsom forskande och spekulativ orgelteoretiker.

I Sverige torde Voglers insats på det nu berörda området hava skett i långt större utsträckning, än vad f. n. är känt. En del spår, som tyda därpå, äro dock missvisande. Att de av Vogler själv redan 1794 (i ett brev till J. G. Norstedt i Norrköping⁴) omnämnda planerade orgelförbättringarna i Stockholm någonsin blevo utförda är föga troligt. Där hade han väl knappast att skaffa med annat än en mindre utökning av St Jacobs kyrkoorgel vid början av det nämnda året. Men återigen andra spår hava större sannolikhet för sig. Dels uppger Fröhlich⁵, att Vogler kort efter fullbordandet av orgeln i Hedvigskyrkan i Norrköping fick i uppdrag att förbättra Linköpings Domkyrkoorgel. Vidare finnes i Byggnadsstyrelsens arkiv i Stockholm en av Vogler föreslagen disposition till en ny orgel, som Pehr Schiörlin skulle bygga i Ramsbergs kyrka i Västmanland. Voglers samarbete med Schiörlin synes alltså hava varit synnerligen livligt. Denne blev på så sätt om också icke i väsentlig grad så åtminstone i viss mån påverkad av Voglers idéer — ett påstående, vars riktighet de bland de till våra dagar bevarade schiörlinorglarna, vilka härröra sig från tiden omkring sekelskiftet år 1800 eller senare, giva belägg för. Så t. ex. var Schiörlin den första svenska orgelbyggaren, som i likhet med Vogler försåg sina instrument med crescendosvällare.

Ett tydligt framträdande psykologiskt drag hos Vogler, vilket

¹ Hermann Spies: Abbé Vogler und die von ihm simplifizierte Orgel von St. Peter in Salzburg. Mainz 1932.

² Schafhäutl: Abt Georg Joseph Vogler, s. 163 ff. — Se även Emile Rupp: Abbé Vogler als Mensch, Musiker und Orgelbautheoretiker unter besonderer Berücksichtigung des sog. »Simplificationssystems», Ludwigsburg 1922, s. 17 ff.

³ Schafhäutl: Abt Georg Joseph Vogler, s. 162.

⁴ Svensk Tidskr. f. Musikf. 1932, s. 44.

⁵ Fröhlich: Biographie des grossen Tonkünstler Abt G. J. Vogler, s. 53.

sällan förnekade sig och som åtminstone i viss mån kan sägas hava inverkat på hans inre karaktärsdaning, var hans omåttliga ärelystnad. Den tog sig framför allt uttryck i en sällsam åtrå eller rent av hetsjakt efter berömmelse och ryktbarhet. Detta i förening med ett snart sagt outtömligt behov att vilja väcka uppseende genom ständigt nya initiativ och syften. Och härutinnan utgjorde följaktligen, såsom lätt kan inses, de nu berörda verksamhetsgrenarna intet undantag. Voro dessa till en början mera att betrakta såsom endast biintressen, så är dock alldeles påtagligt, att de så småningom fängslade honom allt mer och mer för att slutligen under lång tid framåt komma att ställas helt i förgrunden. Ja, reformsträvandena i fråga om orgeln blevo väl det stora livsintresset för honom under hela hans återstående levnad. Dessa gingo ut på att i den tidens enligt hans mening »själlösa» orgel ingjuta mer av ande och liv, som tillgodosåg och möjliggjorde ett mera nyanserat och uttrycksfullt orgelspel, än vad då för tiden eljest var möjligt att åstadkomma. Crescendosvällaren — förebilden till vår moderna jalousiesvällare — solostämmor såsom violin samt dylika i form av rörstämmor med genomslående tunga och därjämte avsevärt utökat omfång i manual och pedal blev i första hand det uppnådda resultatet i detta hänseende. I den anda, som tog sig uttryck i den av Mannheimerskolan företrädade nya riktningen inom musiken, hade Vogler fått sin väsentligaste musikaliska fosteran. Han hör fördenskull till den långa raden av alla dem, som vidare utbildade stilen. Och det var även mannheimarnas klangliga orkesterideal han ville överföra till det mekaniska orgelinstrumentet, förse det med medel för såväl dynamisk klangverkan som för åstadkommandet av en färgrikare registrering. Här framskymtar väl liksom i hans musik tillika ett romantiskt drag, och Voglers nya orgeltyp markerar bestämt och kanske tydligare än allt annat övergångsskedet, då den gamla klassiska orgeln börjar trängas undan och ombildas till en romantisk sådan med ymnigare klangkolorit.

Det är ingalunda avsikten att här söka något utförligare behandla Voglers orgelbyggnadssystem, utan den följande framställningen inskränkes till endast framläggandet av en del arkivalier och biografika, härrörande dels från Voglers vistelse i Köpenhamn 1799—1800 och dels från en tidigare,

mera tillfällig vistelse där sommaren näst förut. Av hans konserter i Köpenhamn har C. V. Ravn givit en flyktig skildring i »Konserter og musikalske Selskaber i ældre Tid»¹, men de här ifrågavarande aktstyckena, vilka ännu ej utnyttjats för sitt ändamål, giva dock en mera ingående kännedom om denna icke helt betydelselösa fastän korta period i den märklige mästarens liv. Främst märkas sex brev till komponisten Christoph Ernst Friedrich Weyse ur dennes hos Kungliga biblioteket i Köpenhamn deponerade brevsamling. Vål skulle kanske av dessa brev mer vara att vänta, än de överhuvud taget hava att giva. Men Vogler tyckes sällan hava varit böjd för att i sina brev förleda sig till inre utgjutelser eller betraktelser. Härutinnan har han tyvärr icke ens för Weyses vidkommande gjort något undantag, trots att denne såsom musiker och närstående vän bättre än de flesta andra kunnat förstå honom, hans vittsvävande tankar och musikaliska problem. Det första brevet är daterat den 21 juni 1799, men det övriga materialet, som framkommit vid forskning² i syfte att inhämta uppgifter till grund för kommentarer till breven, går ett år längre tillbaka i tiden.

Som ovan nämnts finna vi alltså Vogler på tillfälligt besök i Köpenhamn sommaren 1798. Operan i Stockholm hade slagit igen portarna för säsongen och som vanligt hade förste hovkapellmästaren begivit sig ut på resor. Att den sedvanliga resan utomlands den sommaren ej kom att utsträckas längre än till Danmark hade väl sina speciella orsaker. Genast efter ankomsten dit satte Vogler sig i förbindelse med statsmyndigheterna för att rikta deras uppmärksamhet på sina nya uppfinningar (benämningen »neue Erfindungen» använder han gärna själv) samt erbjöd sig att inom loppet av få dagar förbättra orgeln i Vor Frelzers Kirke. Såsom ersättning här för fordrade han endast att efter fullbordat arbete med orgeln få giva en konsert. Utan tvivel räknade han med allmän nyfikenhet och följaktligen stor publiktillströmning, när han vid konserten skulle komma att offentligt demonstrera orgelns

¹ Musikforeningens Festskrift, D. I, s. 196 f.

² Arkivforskningarna i Köpenhamn ha utförts av organisten vid Reformerta kyrkan därst., mag. art. Finn Viderø, som ställt materialet till mitt förfogande och för vilket jag här betygar min förbindligaste tacksamhet.

ökade resurser och visa det uppnådda resultatet. Och att han icke misräknat sig, visade sig längre fram. En konsert den 20 juli i Fredrikskyrkan (Tyska kyrkan i Christianshavn), till vilket tillfälle just en mindre omändring av orgeln företagits¹, besöktes av c:a 1,000 å 1,200 åhörare. Biljettpriset var satt till 3 danska mark, och Vogler synes således hava förskaffat sig en betydande pekuniär vinst. Förmodligen blev simplificeringen av orgeln i Vor Frelzers Kirke lika lönande. Enligt ett den 3 juli dekreterat kungligt reskript och efter det underhandlingarna mellan kansli och magistrat slutförts, blev orgeln ställd till Voglers förfogande. »Vål har direktör Vogler icke uppgivit, vilka inrättningar han aktar göra vid orgelverket i Vor Frelzers Kirke, men orgelverket kan gott överlåtas till honom av orgelbyggaren och organisten», skriver magistraten till kansliet.² Projektet synes alltså ej från början hava varit i detalj bestämt. Med biträde av orgelbyggaren Scherr (skrives även Scheer)³ skred Vogler till verkställandet av arbetet, och vad detsamma resulterade i framgår av dispositionen (sid. 15) samt belyses även i någon mån av följande citat ur Voglers »Choral-System»⁴: »Ich brauchte sehr wenige Tage, um in die Orgel der Erlöserskirche (Frelseres Kirke) in Kopenhagen, die 3 Klaviere hat, worauf man nie aus dem Es oder As spielen konnte, eine neue Temperatur zu legen. Ich warf zuerst, nach meinem Simplifikations-System für den Orgelbau, die winzigen Mixtur-Pfeifen heraus, führte eine zusammenhängende Trias harmonica ein, und lies die 4 Töne *Cis Dis Fis Gis* etwas höher stimmen». Förutom uppläggandet av liksvävande temperatur var det här fråga om direkt tillämpning av simplifikationssystemet. Huvudsyftet med simplifikationssystemet var, som framgår av namnet, att åstadkomma förenkling av orgelns tekniska detaljer. Denna för-

¹ Reuter (se om denne längre fram) lämnar därom följande uppgift: »Von Abt Vogler ist aus der Superoctave 2' im Hauptwerk eine Terz 1 3/5' und statt des Cimbels im Oberclavier eine Gambe, die aber nicht taugt, gemacht worden.»

² Jfr Dansk Personalhistorisk Tidsskrift 5te Række, Bd 6, s. 67.

³ Om denne orgelbyggare är endast bekant, att han den 6 aug. 1784 erhöill privilegier att förfärdiga och reparera orglar och andra instrument i Köpenhamn och i landsorten.

⁴ Köpenhamn 1800.

enkling bestod dels uti slopandet av de ljudande fasadpiporna, vilket jämte en annan uppställning av orgelns inre pipbestånd möjliggjorde enklare konstruktion av mekaniken, samt vidare att medelst alikvotstämmor i förening med deras respektive grundstämmor frambringa differenstoner och följaktligen på akustisk väg ersätta de djupa grundstämmorna, t. ex. 16- och 32-fotsstämmor. Med hänsyn till det senare hade de repeterande korstämmorna, såsom Mixtur, Cymbel, Scharf m. fl., ingen som helst uppgift att fylla, och i regel förkastade Vogler bruket av dessa. Mixturernas pipbestånd använde han till sammanställandet av *icke* repeterande alikvotstämmor, dock med den begränsningen, att ingen ljudande pipa finge vara mindre än av $\frac{1}{12}$ fots längd. Detta enligt principen för alikvotstämmorna i Hedvigsorgeln i Norrköping. Dessa blevo således icke alltid genomgående stämmor, utan t. ex. en tersstämma 1 $\frac{3}{5}'$ upphörde vid ess^3 , en kvintstämma 1 $\frac{1}{3}'$ vid c^3 o. s. v. Senare gick Vogler så långt, att han bestämde denna gräns för de minsta tillåtna piporna till $\frac{1}{4}$ fot. Detta utvecklar han närmare i »Vergleichungsplan der umgeschaffenen Neumünster-Orgel», under den sammanfattande benämningen *reduktionslinje*. Att döma av dispositionen till orgeln i Vor Frelers Kirke har tydligen icke vare sig reduktionslinjen eller borttagandet av mixturerna konsekvent genomförts, ty i huvudmanualen (das Hauptwerk) finna vi Mixtur 2 kor, i pedalen Mixtur 4 kor och i bröstverket Zimbel 2 kor. Den här föreliggande uppgiften på orgelns disposition är återgiven efter anteckningar av orgelbyggaren Andreas Reuter, på sin tid delägare i den bekanta orgelbyggerifirman Marcussen & Søn i Aabenraa. Reuter har gjort anmärkning för alla stämmor, som härleda sig från Vogler, och däribland jämväl för Mixtur 2 kor och Zimbel. Det kan emellertid tänkas, att Reuters anmärkningar i dessa båda fall avse blott framhållandet av att Vogler förändrat korstämmornas ursprungliga sammansättning såtillvida att ett eller annat kor borttagits. (De av Vogler insatta eller omarbetade stämmorna äro i dispositionen å följande sida angivna med kursivstil.)

Die Orgel in der Frelers-Kirche auf Christianshafen.

Hauptwerk:	Rückpositiv:
1. Gross Principal 16'	23. Aequal-Principal 8'
2. Quintatön 16'	24. Octave 4'
3. Octave 8'	25. Gedackt-Flöte 4'
4. Gedackt 8'	26. <i>Salcional 4' (Bass,</i>
5. Octave 4'	<i>Gambe 16' (Discant)</i>
6. <i>Spitzflöte 4'</i>	27. <i>Nasat major 5 1/3'</i>
(im Discant Flageolet, von	28. <i>Terz 3 1/5'</i>
Metall, hat sehr enge Men-	29. Superoctave 2'
sur)	30. Quintatön 8'
7. <i>Nasat (sic) 2 2/3'</i>	31. Sedecima 1'
8. Superoctave 2'	32. <i>Quinte 2/3'</i>
9. <i>Quinte 1 1/3'</i>	33. <i>Sexquialtera (sic) 2 2/3' u.</i>
10. <i>Mixtur 1 3/5' u. 1' 2fach</i>	<i>1 3/5'</i>
11. Trompete 16'	34. Krumhorn 8'
12. Trompete 8'	35. Schalmey 4'
13. Vox humana 8'	
Brust:	Pedal:
14. Rohrflöte 8'	36. Gross Principal 16'
15. Flöte 4'	37. Untersatz 16'
16. Gemshorn 2'	38. Octave 8'
17. <i>Sedecima 1'</i>	39. Grobgedackt 8'
18. <i>Terz 4/5'</i>	40. Octave 4'
19. <i>Zimbel 2/3' u. 1/2' 2fach</i>	41. Bauerflöte 2'
20. <i>Tertian (sic) 1 3/5' u. 1 1/3'</i>	42. Rauschquinte 3'
21. Trichterregal 8'	43. Mixtur 4fach
(ein Zylinder mit einem wei-	44. Posaune 16'
ten Trichter oben)	45. Trompete 8'
22. Geigenregal 4'	46. Schalmey 4'
(ein enger Kegel)	47. Cornet 2'

Trommel, Tremulant, Vogelsang u. Selbstrufender Kuckuck.

Rikta vi vår uppmärksamhet på ryggpositivets stämmor, så lägges först och främst märke till de båda halverade stämmorna *Salcional 4'* och *Gamba 16'*. Den förra har sitt omfång begränsat till basen, och den senare tager vid som diskantstämma. Denna detalj är ofta återkommande i Voglers orgeldispositioner, och stämcombinationen tyder på, att ändamålet därmed varit att inom samma manual — ja, på en och samma stämkan-cell — få såväl en solostämma som på

samma gång en ackompanjemangsstämma till denna.¹ Vidare märkas Nassat major $5\ 1/3'$ och Terz $3\ 1/5'$, tvenne täckta, svagt intonerade bistämmor², vilka tillsammans med Aequal-Principal $8'$ frambringa den akustiska 16-fotstonen. Ursprungligen fanns sannolikt ingen 16-fotsstämma i ryggpositivet — för resten ett mycket vanligt dispositionssätt den tiden — och under alla förhållanden synes pipbeståndet till ryggpositivets Trias harmonica (= Principal $8'$, Nassat major $5\ 1/3'$ och Terz $3\ 1/5'$) vara sammanställt med hänsyn därtill. Förutom det nu nämnda ändamålet (differenstonsidén) tjänade alikvotstämmorna även uppgiften såsom klangförstärkande och klangfärgande stämmor såväl vid »fullt verk» som i förening med enstaka stämmor. Medelst att förstärka och »färga» tonen hos en solostämma genom att samtidigt med denna andraga en eller flera alikvotstämmor erhöill Vogler utomordentliga klangeffekter, något som först med vår tids registreringskonst åter kommit till heders. Här må som exempel endast nämnas den egendomligt sonora, klarinettliknande klang, som uppstår vid kombination av Rörflöjt $8'$ och en mycket svagt intonerad Sesquialtera $2\ 2/3'$ o. $1\ 3/5'$. Eller man tager bort Rörflöjten och låter Sesquialteran ensam ljuda; dess ters och kvint likasom sammansmälta i en spröd 8-fotston, och man har en solostämma av sällsam verkan.

Det tekniska tillvägagångssättet vid Voglers orgelsimplificeringar har Fröhlich³ närmare angivit (efter Gerber), och därav är det möjligt att också sluta sig till, huru Vogler verkställde simplificeringen av orgeln i Vor Frelers Kirke: »Vogler verwirft alle Mixturen, Zimpeln (sic) und anderes schwirrendes kleines Pfeifenwerk, als unnötig und der reinen Stimmung schädlich, durchaus. Zu Ausfüllungsstimmen wählt er nun statt derselben, z. B. in einem 8 füssigen Werke, das Gedackt 8 Fuss, wirft die sieben grössten Pfeifen davon heraus, setzt dann das nun folgende grosse G, als die achte Pfeife, auf die Taste c; so dass nun dies Gedackt die reine Quinte

¹ Jfr W. Åhlén: S:t Jacobs Kyrkoorgel 1644—1930, (Sthlm 1930) där i orgeldispositionen s. 29 Violin $4'$ (bas) och Fugara $16'$ (diskant) finnas upptagna. Förmodligen var det dessa stämmor, som 1794 insattes på Voglers initiativ.

² Jfr Svensk Tidskr. f. Musikh. 1932, s. 53, Voglers anvisningar i fråga om intonation av Hedvigs-orgelns stämmor.

³ Jfr J. Fröhlich: Biographie des grossen Tonkünstlers Abt G. J. Vogler, s. 45 f.

zum Principal C, 8 Fuss, ertönen lässt, und rückt dann die übrigen Pfeifen dieses Gedackts dem obigen grossen G in der Reihe nach. Hierdurch entsteht ein vollständiges gedecktes Quintenregister. Hierauf nimmt er Gedackt 4 Fuss, oder ein anderes ähnliches Register dieses Gehalts, wirft die 4 grössten Pfeifen davon heraus, und setzt nun die folgende Pfeife e auf die Taste c, so dass sie zur 4 füssigen Oktave eine grosse Terz ertönen lässt, und verfährt dann mit den übrigen Pfeifen dieses Registers, wie oben mit dem Quintenregister. Durch diese beiden neuen Quinten- und Terzenregister gewinnt er nun nicht nur die nöthigen Ausfüllungsstimmen, sondern es entsteht dadurch, nach seiner Versicherung und Demonstration, eine ganz neue Quantität des Fussmasses des ganzen Werks; indem, nach der Theorie vom dritten Klange, das vorher 8 füssige Werk nun als ein 16 füssiges, und ein vorher 16 füssiges nun als ein 32 füssiges ertönt».

Våren 1799 avgick Vogler från befattningen såsom »direktör av musiken» vid vår operascen, och i medio av maj stod han redo att lämna den svenska huvudstaden för att åter begiva sig till Köpenhamn. Helt visst var det med en känsla av välbehag han nu såg den hägrande, länge åtrådda friheten ligga framför sig¹ och med den jämväl utsikten att obunden av vare sig det ena eller andra kunna inrätta sitt liv så, som han själv önskade och fann för gott. Och såsom en befrielse kändes det väl tillika för honom att äntligen få komma bort från intriger och vedersakare, som särskilt under den senast förflutna tiden fördystrat hans tillvaro. Genom oförutsedda hinder fördröjdes avresan ännu några dagar, och detta till stor förtret i Norrköping. Där ämnade han nämligen »på sin bortresa från Sverige» giva en avskedskonsert i Stadskyrkan fredagen den 17 maj. Men de tillstädeskomna åhörarna fingo förgäves vänta på konsertgivarens ankomst, och någon konsert blev det inte den kvällen. Först några dagar senare anlände Vogler men endast för att säga farväl till sina vänner och än en gång helt kort gästa det Ulrichska hemmet.²

¹ Jfr den i föregående årgång av denna tidskrift publicerade korrespondensen mellan Vogler och J. G. Norstedt.

² I Norrköpings Tidningar d. 22 maj 1799 meddelas under rubriken »Ankomne Resande» att Abboten Vogler med betjänt anlät från Stockholm och bor hos Rector Ulrich.

Resan gick sedan vidare, och antagligen nåddes Köpenhamn någon av de sista dagarna i maj.

Där kom Vogler denna gång att stanna omkring ett år, tills han i slutet av juni året därpå efter många års vistelse utomlands definitivt vände åter till Tyskland. Bland vännerna i Köpenhamn, synes det hava varit Reformerta kyrkans unge

C. E. F. Weyse

organist C. E. F. Weyse, som han mest kom i beröring med och som stod honom närmast. Under sina uppväxtår i Altona hade Weyse vid något tillfälle hört Vogler, vars spel då gjort mycket stort intryck på honom. Om sitt umgänge med Vogler i Köpenhamn och deras förhållande till varandra har Weyse berättat i ett utkast till en självbiografi¹, och eftersom hans egen berättelse bättre än alla andra kommentarer fullständigar innehållet i breven från Vogler, må den här återgivas och föregå de senare.

»Om mitt förhållande till Vogler är följande att märka. I början av 90-talet besökte han Schulz.² Jag fick visserligen

¹ Tryckt i »Hesperus» (III) samt senare även publicerad av A. P. Berggreen i dennes arbete: C. E. F. Weyses Biographie. (Köpenhamn 1876.)

² J. A. P. Schulz, hovkapellmästare i Köpenhamn 1787—1795, Weyses lärare och faderlige beskyddare i vars hem Weyse vistades åren 1789—1793.

spela för honom, men han tog liten notis om mig. Då han andra gången kom till Köpenhamn senhösten¹ 1799, hade han för avsikt att här införa sin simplifikation av orgelns byggnad, och till försök blev orgelverket i Reformerta kyrkan, varest jag på den tiden var organist, överlåtet till honom. Detta förde mig till närmare bekantskap med honom; han föreföll tycka bra om mig, och när han var hemma, måste jag vanligtvis spisa tète à tète med honom. Vid sådana tillfällen var han outtömlig i att förtälja små anekdoter och händelser, han på sina många resor hade upplevat. Förändringarna av orgelverket kunde jag mycket väl vara tillfreds med, då han skänkte åtskilliga mycket vackra stämmor från sitt orchestrion härtill. Av de till kvarter (?) och terser förvandlade stämmorna förändrade jag efter hans bortresa, vad därav missagade mig, t. ex. den oförnuftiga Kvint 10 2/3 och Ters 6 2/5 fot, varmed han i manualens diskant ville frambringa 32-fots ton. I basen lät jag dem stå, men i diskanten gjorde jag dem åter till 8 och 4 fots Gedackter. Tersen var endast i diskanten. Han lät åtskilliga gånger höra sig på denna orgel, och hans spel gjorde mig mycken glädje. Senare förde han fram på scenen sin »Hermann von Unna», vars musik här efter förtjänst vann stort bifall. Vad som tilltalade mig av hans kompositioner hade jag velat låta avskrivna, men han hade endast fört litet med sig. Mina fantasier och kompositioner tycktes behaga honom, åtminstone bedömde han dem mycket liberalt, änskönt jag icke satte efter hans system. Han uppmuntrade mig ofta till att göra en resa, och när han vid ett tillfälle talade om den ära, jag därigenom kunde förvärva mig, lär det visst hava hänt, att jag på skämt har svarat: 'Der zeitlichen Ehr ich gern entbehr'.

Ombyggnaden av Reformerta kyrkans orgel hade Vogler med orgelbyggaren Scherrs hjälp påbörjat redan sommaren 1798. Arbetet därmed fortsattes tydligen omedelbart efter den ovan skildrade återkomsten till Köpenhamn, ty den 5 juni kunde Vogler underrätta pastorsämbetet, att invigningskonserten blivit bestämd att äga rum veckan därpå den 12 juni. I annonsen om konserten tillkännagiver Vogler, att han ur sitt orchestrion låtit taga 12 stämmor och salt in dem i orgeln, däribland »Violin-Register, en Slags Harmonica, en Vox Angelica (den

¹ Tydligen hade Weyse glömt tidpunkten för Voglers ankomst.

allerbehageligste Røhrstemme) en Trias harmonica i Proportion af 32 Fod, som ikke endnu existerer i hela Europa». Vidare var det i orgeln endast 15 gamla stämmor, av vilka fem »efter en ny uppfinning blivit förbättrade», en ny bälg, pedalkoppel samt crescendosvällare. Annonsen innehåller även programmet för konserten, och detta är så till vida intressant, som Vogler där angiver, vilka stämmor han skulle komma att använda vid exekverandet av de tre första numren: »En nye *Ouverture*. Allegro med alle Fløite- og Røhrstemmer. Andante med Flauto Traverso, Violin- og Gamba Stemmer. Allegro fugato med fuld Verk. — *Adagio* i Efterligning af Harmonica med Solo af Vox Angelica. — *Fløite Concert* med Flauto Traverso af Orchestrion.»

Konserten annonserades såsom den sista i Köpenhamn för sommaren. Någon vecka därefter färdades Vogler än en gång över Sundet. Det första brevet till Weyse är avsänt från Lund, och enligt vad som framgår av innehållet hade han varit i Malmö, där han vid ett tidigare tillfälle — förmodligen på resan till Köpenhamn i maj — vägrats konserter. Brevet är av följande innehåll och återgives här tillsammans med de däri omnämnda räkningarna från Scherr:

à Monsieur
Monsieur Weyse
Organist de l'Eglise
réformée
à Copenhague.

Lund vom 21. Juni [17]99.

Ich bin schon in Malmö gewesen, und die Szene hat sich ganz geändert. Man schämt sich jetzt, geglaubt zu haben, dass ich Pfeifen schmelze, die Orgel niederstürme und die Kirche wegzaubere. Doch hatte ein Handelsmann, der mich vor 5 Jahre in der Durchreise kaum einmal gesah, schon für mich Caution geleistet. Da ich nächsten Dienstag in Malmö spiele und sobald nicht, als ich vorhatte, nach Kopenhagen werde zurückkommen: so bitte ich Sie Lieber Freund um eine Gefälligkeit.

Erneuen Sie bei Hrn Scherr mein graugewordenes Ansuchen, dass er auf beiliegende Rechnung noch zusetze, wieviel er verlangt, wenn er mir die aus dem Orchestrion in die Reformirte Orgel überbrachte Pfeife (sic) und den Blasbalg wieder verfertigen sollte. Diese doppelte Rechnung händigen Sie gefälligst Hrn Pastor Maurenbrecher ein (den Sie und seine ganze Familie ebenfalls P. v. Gehren mit Familie,

L. Mourier¹, das liebe Tuteinsche Haus² etc. etc. etc. von mir grüssen wollen) doch sobald es möglich ist, damit er, gemäss der Abende, im Presbiterio Mittwoch den *ersten Juli* meine Ausgaben bescheinigen und der übersehende Einsicht der Herren es heimstellen wolle, ob man befugt sei, mir die alte bleierne Pfeife vor-enthalten zu dürfen. Adieu. An die Familie Zink (sic)³, Scherr und Haly⁴ viel Schönes

von Ihrem dienstbereitwilligsten D[iene]r
Abt G. J. Vogler

Rechnung an S. T. Herrn Abt Vogler.

Nach dero Verlangen und Angabe habe ich Unterschriebener an der Orgel in der Reformierten Kirche die Verbesserung angebracht wie folgt:

1798	1) aus Quintatone 16 Fuss zu Bordun 16 gemacht	Rd.	20
	2) aus Gedackt 8 f. Gross Nassat 10 2/3 f.		40
	3) aus Octav 4 f. Klein Nassat 5 2/3 f.		25
	4) ein Anhang Pedal mit allem Zubehör		35
	5) an dem Brustwerck, ein crechento (sic) angebracht		
	— dafür		20
1799	6) ein Blasbalg von dero Orchestrion angebr. mit		15
	Zubehör		
	7) { Vox angelica 2 fuss auf einem Stock angebracht		8
	{ Gamba 4 f		
	{ Violini 2 f Die 3 grössten Pfeifen dazu gemacht		8
	{ Flauto traverso 2 f auf einem Stock angebracht		
	im Haupt Manual		
	Terz e zu c im Diskant doppelt		4
	ein Terz e zu c im Brustwerck		2
	Clarinet 4 f im Manual		5
	{ im Pedal Gamba 8 f auf emem Stock		9
	{ Nachthorn 2 f		
	Quintatöne 4 f		3
	Rohrflöte 1 f		1
	eine Schwelle an beyde Vendil (sic) angebracht...		8
	für das ganze Werck durchzustimmen und was		
	noch nachzuholen ist		50
		Summa Rd.	253

Copenhagen d. 15 Juny
1799

sig. J. B. Scherr

¹ J. G. Maurenbrecher, Karl Chr. von Gehren, F. Louis Mourier, präster i Reformerta församlingen.

² Köpmanshus. Jfr i de följande breven Peter Tutein, industriidkare och köpman. Enl. Dansk Biogr. Lex. »ett gästfritt hem, varest musiken dyrkades».

³ Sångmästaren vid Kgl. teatern, H. O. C. Zinck.

⁴ Musikhandlare och musikförläggare.

P. Ma.

S. T. Herrn Abt Vogler

Nach dero Verlangen sende ich Ihnen den genausten Überschlag von denen Stimmen die Sie zu der Orgel in der Reformierten Kirche gegeben, und welche Sie wieder zu dero Orchestrion wollten von mir gemacht haben wie folgt:

1) Gamba 8 fuss von zin (sic) zu 4 Octav	Rd. 100
2) Clarinet 4 fuss 4 Octav.....	70
3) Violin 2 fuss von zin 2 Octav.....	
4) Flauto 2 fuss von Holtz (sic) für die beiden Stimmen ...	60
5) Vox angelica 2 fuss zu 2 Octav	45
6) Tertz e zum c im Discant dubbelt in allem 74 Pfeiffen....	62
im Pedal	
7) Quintatone 4 fuss	30
8) Nachthorn 2 fuss	20
9) Rohrflöte 1 fuss	20
ein Blasbalg	35
Summa Rd. 442	

Copenhagen d. 3 July 1799

sig. J. B. Scherr

På eftersommaren finna vi Vogler i Schleswig-Holstein. Det nästa brevet till Weyse är nämligen avsänt från Flensburg. Vogler synes alltjämt hava ägnat sitt intresse åt Reformerta kyrkans orgel och »nya uppfinningar» till gagn för dess förbättring.

à Monsieur
Monsieur Weyse (sic)
Stor Kiøbmagergade
P:n 11 Lit A
Kiøbenhavn

Flensburg vom 14:ten Aug. [17]99.

Ich habe Scherr neue Erfindungen vorgeschlagen, und begehrt die Modelle davon bei meiner Wiederkunft vor zu finden. Da diese in Ihrer Orgel benutzt werden könnten: so hoffe ich Sie werden sich meinen Brief vor ihm vorzeigen lassen, ihn 1) zur Beendigung der Reformirten Orgel 2) zur Verfertigung dieser Modelle mit allem geniefeuer zu vermögen suchen.

Das Geld an die Kirchenwächter wegen meinem Konzert werden Sie schon längst abgegeben haben, damit diese mir den Eingang zur Predigt nicht versagen mögen.

Ich befinde mich, Gott sei Dank, sehr wohl und hoffe Sie in nämlichem Zustande zu Kopenhagen anzutreffen.

Viel Schönes an alle Freunde, besonders Tutain- Maurenbrecher- von Gehrensche Familie

vom Abt G. J. Vogler

Vad Voglers »neue Erfindungen» inneburo är ej möjligt att vinna klarhet om. Enligt en av Reuter uppställd förteckning öfver orgelns stämmor med anmärkningar för de av Vogler insatta eller omgjorda stämmorna förefaller denna i huvudsak stämma överens med den ovan meddelade räkningen från Scherr. Dispositionen, försedd med Reuters anmärkningar och anteckningar om konstruktionen av vissa stämmor, ter sig på följande sätt:

Die Orgel in der reformierten Kirche in Kopenhagen.

Hauptmanual:

- 1) Principal 8'
- 2) Bordun 16'
- 3) Gedackt 8'
Vorhin Quinte 10 2/3' von Vogler.
- 4) Quinte 5 1/3' Bass, Octave 4' Discant
- 5) Spitzflöte 4'
- 5) Terz 3 1/5' Bass, Quinte 5 1/3' u. Terz 4/5' Discant
- 7) Rauschquinte 2fach (2' u. 1 1/3')
- 8) Trompete 8'
- 9) Clarinette 4'

Brustwerk:

- 10) Gedackt 8' von Holz (sehr gut)
- 11) Rohrflöte 4'
- 12) Suberoctave 2'
- 13) Nasat 2 2/3'
- 14) Violino 2', Bass (tönt wie eine Gamba)
Flauto traverso 8' Diskant [= 2' till c] (kein wahrer Flötenton)
- 15) Terz 1 3/5'
- 16) Vox angelica 2' Bass, äusserst zart und weich, mit durchschlagenden Zungen. Die Körper sind wie eine sehr weit mensurierte Vox humana von gewöhnlichem Structur. Sie soll unter Voglers Leitung vom Orgelbauer Scheer gemacht sein. Oboe 8' Discant, etwas schärfer mit gewöhnlichen Mundstücken. Die Körper sind nach Krumhorn-Art. [Av Vogler?]
- 17) Quintatön 4' Bass,
Viola die Gamba 4' (16 Fusston) Discant. Diese ist von Metall, sehr eng mensuriert, cylindrisch und weit aufgeschnitten,

daher sie auch nicht scharf klingt. So weit ich erinnere, hatte sie keinen Querbart. (Ist nicht schlecht)

Pedal:

- 18) Subbas 16'
 - 19) Principal 8'
 - 20) Gedackt 8'
 - 21) Octave 4'
 - 22) *Quintatön* 4' (ohne Querbart, von ziemlich weiter Mensur, mit dickem Kern u. engem Aufschnitt.
 - 23) Nachthorn 2' (wie Spizflöte)
 - 24) *Bauerflöte* 1' (wie eine weite Rohrflöte)
 - 25) Posaune 16'
- 3 Ventile, Zimbelstern, Tremulant.

N. B. Der Abt Vogler setzte, wie Professor Weyse sagte, die getheilten Stimmen in diese Orgel — unentgeltlich — weil er sich Hoffnung machte, sein Orchestrion an die Regierung zu verkaufen. (Diese hatte er für die Marmorkirche empfohlen?) Eine 16-füssige Gambe, die er ins Pedal gesetzt hatte, nahm er, als aus dem Handel nichts wurde, wieder heraus.

Voglers offentliga framträdanden i Köpenhamn inskränktes för hösten 1799 till en orgelkonsert i Reformerta kyrkan den 20 november. På våren konserterade han tvenne gånger tillsammans med Du Puy, vilken som bekant hade råkat stöta sig med Gustav IV Adolf och fördenskull måst lämna Sverige. Vid sistnämnda tillfällen framfördes flera av Voglers kompositioner, varibland här må nämnas uvertyren till operan Gustaf Adolf och Ebba Brahe samt »en stor ny symfoni», den senare antagligen identisk med den året innan komponerade C-dur symfonien, som 1807 omarbetades till Die bayerische National-Sinfonie. Sin största framgång i Köpenhamn vann emellertid Vogler med musiken till greve Skjöldebrands drama Hermann von Unna, vars urpremiär ägde rum på Kungliga teatern den 30 januari. Redan första representationen blev en stormande succé och vid de följande var trängseln så stor, framhåller Skjöldebrand i sina memoarer,¹ att en person, hos vilken Vogler

¹ Jfr A. F. Skjöldebrands memoarer, D. II, s. 44. Enligt Skjöldebrand gavs Hermann von Unna i början 19 gånger inom 24 dygn, men av vad som framgår av teaterannonserna i Adressecontoirets Efterretninger uppfördes dramat sammanlagt endast 9 gånger under första halvåret.

var bjuden till aftonmåltid efter en av föreställningarna, blivit ihjältrampad. Huruvida den tragiska händelsen var verklig eller gripen ur luften är svårt att avgöra, men att någonting i den vägen skedde är väl nästan troligt, ty i Leipziger Allgemeine musikalische Zeitung¹ uppgives de omkomnas antal till tre.

I övrigt var Vogler sysselsatt med att skriva ett nytt teoretiskt arbete, nämligen sitt Choral-System. Efter utgivandet av den i det föregående omnämnda koralboken hade han blivit utsatt för ett synnerligen hästskt angrepp av Hæffner i en artikel i Stockholms-Posten². Att Vogler därav tog djupt vid sig är helt naturligt, och det framgår för resten med all önskvärd tydlighet av hans i sin tur oförsynta yttranden i lektionerna till koraleleven M. H. Även om det icke kan sägas, att denna händelse i och för sig gav impulsen, som resulterade i hans nya avhandling om koralen, så var den emellertid under alla förhållanden en bidragande orsak till att han i syfte att hävda sin auktoritet ånyo kom att befatta sig med ämnet. »Diese Chorallehre, die ich auf ein System gebracht», säger han i det avslutande kapitlet, »wird eine Ehrenrettung für mich, gegen die intoleranten Kritiker, die meine Orgel-Konzerte als Entheiligung des Instruments und meinen Vortrag als eine schnöde Galanterie ausgeschrien haben. Selbst meiner Religion ward dabei nicht geschont, weil es zum Axioma werden sollte: dass ein Catholik keinen Lutherischen Choral spielen könnte.»

Förbindelsen med Weyse underhöll Vogler ännu någon tid, efter det han lämnat Danmark. För Weyses vidkommande synes dock vänskapen dem emellan redan dessförinnan hava betydligt avsvannat, ty i ett brev från Schulz framskyntar nämligen, att Weyse uppfordrat sin forne lärare att draga sitt svärd mot Vogler och dennes på våren utkomna Koralsystem³. Schulz avböjde emellertid, och huruvida Vogler hade fått vetskap om Weyses avsikt att skada honom framgår ej av de i det följande återgivna breven.

¹ 1800, s. 495. — Jfr Schafhäutl: Abt Georg Joseph Vogler, s. 47.

² 1799, nr 91.

³ Jfr A. P. Berggreen: C. E. F. Weyse's Biographie, s. 55.

à Monsieur
Monsieur Weyse
Organiste de l'église
reformée
à Copenhague

Stettin vom 2:ten Juli 1800

Der Capellmeister Schulz befand sich vor 14 Tagen so wohl, dass der Arzt ihm alle Hoffnung zur Genesung gab, und ihn versicherte bei einer Diät, besonders wenn er sich für die Kälte in Acht nehmen wollte, mehr Kräfte erhalten und noch lange leben zu können. Er entschloss sich hieher zu reisen, um mich noch einmal zu sehen, und erwartete vom Musikdirektor Hacke die Nachricht von meiner Ankunft, allein er starb in Schwed [Schwedt] in den Armen seiner Tochter.¹

Dies ist der traurige Bericht, den ich eile Ihnen zuzusenden, um ihn seinen Gönnern und Freunden in Kopenhagen, besonders der Frau Gräfin von Schimmelmann, Frau Statsrätthin Brun, Hrn Kam[mer]-rath Kirstein, Kapellmeister Kunzen, Concertmeister Schall, Singmeister Zinck etc. nebst meiner Empfehlung mitzutheilen. —

Dienstag kam ich an Bord, Mittwochen segelten wir 3 Meilen, und kehrten *begünstigt* vom widrigen Wind wieder nach der Kopenhagener Rhede zurück. Da ergötzen wir uns am Frauenthurm, bis Freitag wo wir Anker lüfteten, und die Insul Rügen erreichten.

Die Nacht hindurch blieben wir ohne zu ankern der Sicherheit wegen immer unter den Kanonen der Stadt Bergen. Sonnabend bekamen wir deutschen Boden zu sehen, und segelten im Boote nach Svienemünde [Swinemünde]. Bei einer lustigen Tischgesellschaft, die meinen Namen schon vorher gekannt, verschwand die Zeit. Sonntags (sic) reiste ich in starker Convoy von Freunden dem Oderstrom entgegen, kam aber erst den Montag hier an. Dies ist mein Reis-Journal.

Da ich unmöglich von Hrn. Zinck im blauen Hofe Abschied nehmen konnte: so bitte ich Sie gelegentlich ihn von mir zu grüssen, und für die Freundschaft die er mir erzeugt (sic) zu danken.

Mittwochen den 9:ten Julii werde ich auf der Jacobi Orgel spielen, aber vermuthlich erst 1,000 Pfeifen ausser Brod setzen. — Adieu!

Abt G. J. Vogler

Ans Tuteinsche Haus und alle
Tuteinsche Hausfreunde meine
Empfehlung.

¹ Schulz avled i Schwedt den 10 juni 1800.

à Monsieur
Monsieur Weyse
Organiste
de l'église reformée
à Copenhague

Berlin den 3:ten Sbr 1800.

Zur nämlichen Zeit, als ich für Hrn Peter Tutein das grosse Fortepiano beschrieb, bestellte ich auch eins für mich, um mir 1) eine kleine Entschädigung für die Schuld, die ich bei Longman zu fodern hatte, zu sichern, und 2) das Vergnügen zu verschaffen, zwei Monate ein gutes Instrument zu spielen. Da aber *Clementi*, wie er in seinem artigen Brief mir angezeigt hat, ein *Stromento da professore* unter 30 auswählen wollte: so ist es erst jezt in Kopenhagen bei meinem Consul, L. Gustmeyer angelangt, und ich ersuche Sie es zu probiren zu empfehlen und zu verkaufen. Ich lasse es um den Laden-Preis 70 Gu. d. i. 350 dänisch. Rdl. *courant*. Der Käufer gewinnt also alle Transport-Kösten. Empfehlen Sie mich Hrn und M:me Kunzen, Hrn und M:me Schall, sprechen Sie deswegen mit Beiden, ob es nicht vom Hofe genommen werden sollte.

Beiliegende Briefe lassen Sie gefälligst an ihre Behörde gelangen. An alle Freunde besonders Frau Statsrätthin Brun viele Empfehlungen v(o)m

G. J. Vogler

(Utan adress)

Berlin den 1:sten Nov. 1800.

Ihr Stillschweigen auf meinen Brief vom 7:ten Sbr konnte ich mit dem langen Ausbleiben meines *Fortepiano en question* wohl zusammenreimen. Da aber Hr Gustmeyer mir neuerdings den Empfang gemeldet hat; so: ersuche ich Sie dringendst 1) zu berichten ob es so ausserordentlich gut ist, wie *Clementi*, der es unter 30 will ausgewählt haben, mich versichert 2) wegen dem Verkauf mir gefällig zu sein 3) meine Komplimente und Grüsse zu erneuern.

H. n. U. hat vor 2 Monatens Verlauf schon 14 Vorstellungen gehabt. Von meiner Orgel- drunter und drüberkehrung folgt ein Beweis.

In der ungedultigsten Erwartung Ihrer Antwort harre ich unveränderlich

Ihr alter Freund

G. J. Vogler

à Monsieur
 Monsieur Weyse
 Organiste de l'Eglise
 reformée
 à Copenhague.
 paa Hjørnet af Store Kirkestræde
 og Amagertorget hos Strømpe-
 Fabriqueur Warburg.

Berlin d. 30 Decembr. 1800

Die Modekrankheit (der Catharr) und unbändige Geschäfte, denn es wird auf Sr. M. Rechnung eine ganz neue Orgel von 4 Klavieren nach meinem Plane gebaut,¹ haben mich gehindert, Ihnen eher zu antworten.

Zu Ihren Vorschlag, Terminweise zu bezahlen, kann ich nicht einwilligen, weil ich auf allen Seiten Geld zu fordern habe, und nichts erhalte. Ich habe in Stockholm einen Sachwalter, und mir hier einen Assistensrath und Banquier annehmen müssen, um meine ausstehende Schulden einzutreiben, sonst mache ich mit all meinen Gewinnst noch banqueroute.

Es ist mir nicht genug von Ihrer Redlichkeit versichert zu sein, aber von Ihrem Leben? Wir sind sterbliche Menschen. Gehen Sie mit Tode ab, eh die ganze Summe entrichtet ist: so bin ich verloren.

Ich mache Ihnen demnach folgenden doppelten Vorschlag, entweder kaufen Sie das Instrument, und bezahlen es baar mit 350 dänisch. Thalern, und nehmen meine herrliche Kupferstiche bei Duns [Dims?], die 40 Thl. werth sind, zum Geschenk und Andenken an, oder assigniren mir ein Kaufmannshaus, das nicht leicht banqueroute macht, und ohnedem fast nie ausstirbt (wie Tutein): so begnüge ich mich jetzt mit 150 Thl, den ersten Jänner (sic) 1802 mit 100 Thl, den 1:sten Jänner 1803 wieder mit 100 Thl.

Antworten Sie hierauf Ihrem

Freund und Diener

Abt G. J. Vogler

Pensionär Sr Schwedischen Majt.

Wenn ein Brief adressirt: à Mr l'Abbé Vogler à Paris mich in London getroffen hat: so hoffe ich, Sie werden nicht sehr *en peine* sein, um mir Ihr Zuschreiben in die Hände zu liefern.

An die G H Prediger der ref. K. meine Empfehlung.

¹ I Neu-Ruppin am Ruppier See. Jfr Schafhäütl: Abt. G. J. Vogler, s. 192 och Fröhlich's Vogler-Biographie, s. 53.